

DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2025-67-10>
УДК 930(73)''1945/202'':255.2-543.2

Людмила Пономаренко

кандидатка історичних наук, доцентка

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

Вул. Шевченка, 1, 25006, Кропивницький, Україна

Email: l_ponomarenko12@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1359-303X>

ВІД РЕЛІГІЇ ДО МЕДИЦИНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ ДОСЛІДНИКІВ США НА КУЛЬТ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО БОГА ЛІКУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу розвитку американської історіографії культу Асклепія від 1945 р. до сьогодні. У ній досліджується внесок американських учених у вивчення релігійного аспекту культу Асклепія. Вони висвітлили багатогранність культу як соціального, релігійного та медичного феномену античного світу. У статті розглянуто еволюцію методологічних підходів, включаючи перехід від текстоцентричних досліджень, запропонованих Е. Едельштейн та Л. Едельштейн, до залучення міждисциплінарних методів, впроваджених Б. Віккізер та Г. Ренбергом. У статті здійснено аналіз інноваційних підходів до поєднання археологічних,

Як цитувати: Пономаренко Л. Від релігії до медицини: еволюція поглядів дослідників США на культ давньогрецького бога лікування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2025. Вип. 67. С. 186–202. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2025-67-10>

How to cite: Ponomarenko L. From Religion to Medicine: The Evolution of American Scholarly Perspectives on the Cult of the Ancient Greek God of Healing. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2025. No. 67. PP. 186–202. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2025-67-10> (In Ukrainian)

© Пономаренко Л., 2025

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

епіграфічних і текстових джерел, що дозволили сформувати комплексне уявлення про культ. Значну увагу приділено дослідженням політичного та соціального виміру культу Асклепія, його взаємодії з раннім християнством, а також ролі культу у формуванні індивідуальної та колективної ідентичності античного суспільства. Окремо розглянуто дослідження ритуалу інкубації та символіки вотивних жертвоприношень. Дослідники підкреслювали роль культу у відновленні суспільств після криз, його здатність зміцнювати соціальну згуртованість, сприяти відновленню громадянської ідентичності та забезпечувати духовну рівновагу античного суспільства. У статті також висвітлюються дослідження взаємодії культу Асклепія з іншими релігіями, зокрема раннім християнством, та проводиться аналіз того, як ця конкуренція впливала на формування релігійної ідентичності та культурної спадщини. Ця стаття сприяє поглибленню розуміння античної релігії, значення культу Асклепія в античному світі та внеску американської історіографії у глобальний науковий контекст. Вона відкриває нові перспективи для міждисциплінарних досліджень, що включають аналіз політичних, соціокультурних і релігійних чинників, які впливали на формування і розвиток культу.

Ключові слова: культ Асклепія, американська історіографія, історія медицини, доба античності, пізньоримський час, римські провінції.

Культ Асклепія, давньогрецького бога зцілення, був одним із найтриваліших і найвпливовіших явищ релігійного життя античності. Він проіснував майже тисячоліття — від кінця VI ст. до н. е. до V ст. н. е. — та пережив більшість інших культів, ставши унікальним поєднанням релігійних вірувань та лікувальних практик у Стародавній Греції та Римі.

Сучасна історіографія культу Асклепія сягає останньої чверті XIX ст. Ця проблематика привернула значну увагу науковців зі всього світу, які досліджували античну релігію та медицину, соціальне розшарування стародавнього суспільства та регіональні особливості відправлення культу.

Попри це, дослідження культу Асклепія залишаються розрізненими. Науковці дедалі частіше зосереджуються на окремих аспектах культу, що ускладнює бачення цілісної картини. Ця прогалина підкреслює необхідність систематизації та узагальнення вже наявних знань, виявлення недостатньо вивчених питань та дослідження історіографії культу Асклепія в рамках різних академічних традицій.

Американська наукова традиція вивчення античної історії посідає чільне місце у світовій історіографії, перебуваючи в тісному зв'язку з культурними й ідеологічними цінностями США. З часів заснування таких установ, як Американський археологічний інститут (1879) та Американська школа класичної літератури, мистецтва й старожитностей в Афінах (1881), американські вчені зробили вагомий внесок у дослідження історії Стародавньої Греції та Риму. Якщо в XIX — на початку XX ст. у вивченні культу Асклепія домінували німецькі та французькі дослідники, то після Другої світової війни лідерство перейшло до американських науковців. Проте їхній значний внесок досі не був системно проаналізований. Відсутність комплексного огляду досягнень і методологій американської науки у цій сфері створює серйозну лакуну в сучасній історіографії.

Ця стаття має на меті аналіз досліджень американських учених, присвячених релігійному аспекту культу Асклепія в період з 1945 р. до наших днів. Для досягнення мети дослідження необхідно виконати такі завдання: вивчити причини домінування американської античної наукової школи над європейськими у другій половині XX ст.; виокремити найактуальніші проблеми культу Асклепія в американській історіографії зазначеного періоду; систематизувати підходи американських дослідників до вивчення культу Асклепія; виявити застарілі гіпотези, що стосуються релігійних аспектів культу Асклепія, та оцінити внесок американських дослідників у їх нове тлумачення. Такий комплексний аналіз стане важливим для вивчення культу Асклепія в ширшому контексті і сприятиме подальшому розвитку історіографічних досліджень античної релігії.

Джерельна база цього дослідження представлена працями, присвяченими релігійному аспекту культу Асклепія, опублікованими в США з 1945 р. Серед них особливо вирізняється двотомне дослідження подружжя Едельштейнів (Edelstein, Edelstein 1998). Ця фундаментальна праця стала основою для багатьох подальших досліджень з цієї проблематики.

До праць, що охоплюють ширші аспекти культу, належать роботи Б. Віккізер (Wickkiser 2008) і Дж. Ренберга (Renberg 2007; 2017), у яких

проаналізовано вплив культу Асклепія на політичне та суспільне життя античності. Важливим напрямом є дослідження відносин між культом Асклепія та раннім християнством. Ця тема розглядається у працях Дж. Елдріджа (Eldridge 1979), Г. Фернгрена (Ferngren 1992) та Ф. Фленнері (Flannery 2017), зокрема проаналізовано, як образ Асклепія як «цілителя» конкурував із християнськими концепціями спасіння.

Важливе значення мають дослідження Дж. Мікалсона (Mikalsen 1984; 1998) та Р. Мітчелла-Бояска (Mitchell-Boyask 2008), присвячені ролі культу у відновленні суспільства після епідемії чуми в Афінах (430–426 рр. до н. е.).

Важливими джерелами для вивчення історіографії культу Асклепія є праці, присвячені давньогрецькій релігії, зокрема дослідження Р. Котанські (Kotansky 1991) та Е. Стаффорд (Stafford 2007), у яких проаналізовано символіку та ритуали в античній релігійній традиції.

Окрему увагу дослідників привертає твір римського оратора Елія Арістіда «Священні промови», який часто стає об'єктом наукового аналізу. Серед праць, присвячених цьому твору, вирізняється стаття Л. Пірсі (Pearcy 1988), у якій розглядаються його релігійні та літературні аспекти.

Отже, джерельна база цього дослідження є репрезентативною та дозволяє всебічно висвітлити вивчення релігійного аспекту культу Асклепія в американській історіографії другої половини ХХ ст. й до сьогодення.

Історіографічна база дослідження охоплює праці з історіографії античної історії та археології в США (Dyson 1998); рецензії на монографії таких провідних науковців, як Е. Едельштейн та Л. Едельштейн (Edelstein, Edelstein 1998), Б. Віккізер (Wickkiser 2008) і Р. Мітчелл-Бояск (Mitchell-Boyask 2008). Вихід цих монографій спричинив значний резонанс у європейсько-американській науковій спільноті, зробивши їх ключовими віхами у дослідженні культу Асклепія.

Б. Віккізер (Wickkiser 2008) отримала високу оцінку за свій інноваційний підхід до аналізу культу Асклепія. Г. Маркс-Вольф підкреслила здобутки колеги у висвітленні двох основних тез: зростання

популярності Асклепія як реакції на розвиток раціональної медицини та політичний контекст встановлення його культу в Афінах (Marx-Wolf 2010). К. Каппаріс відзначив глибину її аналізу, який відкрив нові перспективи у вивченні ролі Асклепія в історії медицини (Karraris 2009).

Метод «контекстуального формалізму», який застосував Р. Мітчелл-Бояск (Mitchell-Boyask 2008), був високо оцінений М. Макінтайр, котра відзначила його здатність поєднувати текстуальний та історичний аналіз (McIntyre 2009).

Важливим підрозділом історіографії є біографічні статті про науковців, які вивчали культ Асклепія, та некрологи, присвячені тим з них, хто пішов з життя. Після смерті Л. Едельштейна (Edelstein, Edelstein 1998) в 1966 р. вийшла перша біографічна стаття, яку написав у пам'ять про вченого його колега — провідний спеціаліст з історії медицини та філолог-класик Л. Стевенсон (Stevenson 1966). Цей матеріал містить важливі відомості щодо соціально-політичного становища, в умовах якого довелося жити і працювати Е. Едельштейн та Л. Едельштейн (Edelstein, Edelstein 1998), дає уявлення про особистість Л. Едельштейна (Edelstein, Edelstein 1998) як ученого, розкриває своєрідність його підходу до вивчення античної історії. Сучасні біографічні дослідження представлені статтями істориків медицини С. Поу й Ф. Стахніча, в яких особлива увага приділяється діяльності ученого в 1930-ті рр., позначені приходом до влади у Німеччині НСДП, антисемітською політикою нацистів та її наслідками для наукової спільноти країни (Pow, Stahnisch 2016).

Важливим джерелом фактичного матеріалу є біографії таких дослідників, як Б. Віккісер, Г. Фернгрена, Дж. Мікалсона, Р. Мітчелла-Бояска, Е. Стаффорд, опубліковані на офіційних сайтах університетів, де вони викладають. Ці біографії надають не лише відомості про їхню професійну діяльність, а й дозволяють простежити ключові етапи формування їхніх наукових інтересів. До цієї категорії джерел належать також *curriculum vitae*, які містять систематизовану інформацію про еволюцію наукових поглядів і напрямів дослідницької роботи. Наприклад, у резюме Б. Віккісер детально висвітлюються її академічні

здобутки, участь у проєктах та публікаційна активність, що дозволяє аналізувати розвиток її наукових підходів. Ці джерела не лише розширюють уявлення про діяльність окремих учених, але й сприяють глибшому розумінню тенденцій у сучасній науковій думці.

Нарешті, важлива інформація міститься в оглядах історіографії до наукових робіт, присвячених культу Асклепія (Edelstein, Edelstein 1998; Mikalson 1998; Mitchell-Boyask 2008; Wickkiser 2008).

Отже, можна зазначити, що історіографічна база дослідження є задовільною та дозволяє виконати поставлені мету й завдання.

Після завершення війни Європа переживала економічний і політичний занепад, і Сполученим Штатам довелося взяти на себе провідну роль у процесі реконструкції (Dyson 1998, 219). У цей період на тлі ідеалістичних переконань про «вічні західні цінності», які були підкріплені перемогою над нацистами та фашистами, американська еліта почала активно підтримувати дослідження античності. Такі університети, як Гарвард і Принстон, стали осередками нового покоління істориків і археологів, які зробили античний світ, особливо Грецію, більш актуальним і захопливим для сучасників. Важливість класичної освіти відчуло покоління, що було відрізане війною від Європи. Це підкреслюється швидким відновленням американських шкіл у Римі та Афінах. Уже в 1948 р., попри труднощі, пов'язані з діяльністю грецьких партизанів та закриттям багатьох музеїв, відкрилася літня Американська школа в Афінах (Dyson 1998, 220).

Зростання престижу університетів США також було пов'язане із запрошенням європейських викладачів, які привносили з собою нові ідеї та підходи до вивчення античності (Dyson 1998, 217). Прихід до влади у 1933 р. А. Гітлера став найдраматичнішим епізодом в історії Німеччини. Згідно з низкою антисемітських законів, які ухвалили нацисти у 1933 р., усі неарійці відсторонювалися від посад у сферах управління, юриспруденції та освіти. Наслідком цього закону стала масова еміграція інтелектуальної еліти Німеччини до США та Великобританії (Pow, Stahnich 2016, 6).

Одним із таких емігрантів був історик медицини Людвіг Едельштейн (1902–1965), який, маючи єврейське походження, також був звільнений

зі своєї посади в Берлінському університеті. Л. Едельштейн отримав посаду викладача історії медицини в університеті Джона Гопкінса (США), де працював з 1934 до 1947 рр. У 1945 р. разом з дружиною Еммою (1904–1958) вони видали монографію, присвячену культурі Асклепія (Pow, Stahnich 2016, 7).

У першому томі цієї праці зібрані всі літературні та більшість епіграфічних джерел з культу Асклепія. Другий том представляє детальну історію розвитку культу Асклепія, оснований на письмових джерелах. Л. Едельштейн розглянув найактуальніші на той час дискусійні питання з цієї проблематики та запропонував низку нових ідей щодо їх вирішення. По-перше, учений висунув гіпотезу, що Асклепій спочатку був героєм, а не хтонічним божеством, як вважалося на той час. По-друге, Л. Едельштейн довів, що давньогрецька раціональна медицина виникла не в храмах Асклепія, а була надбанням лікарів-ремесників; по-третє, вчений пояснив популярність культу Асклепія в античному світі філантропічною натурою божества та індивідуальним підходом до пацієнтів у асклепіонах. Робота Е. та Л. Едельштейнів стала фундаментом для дослідження окремих аспектів культу наступними поколіннями істориків та мала колосальну практичну цінність (Stevenson 1966, 183). Наукова новизна праці полягала в її міждисциплінарному підході, що інтегрував міфологію, історію та медичну антропологію (Edelstein, Edelstein 1998).

Монографія Е. та Л. Едельштейнів домінувала в західній історіографії протягом другої половини ХХ ст. Дослідники розглядали окремі аспекти культу Асклепія (Edelstein, Edelstein 1998). Лише на початку ХХІ ст. доцентка кафедри класичних дисциплін Вандербільтського університету Бронвен Віккізер (народилася 1969 р.) здійснила спробу створити узагальнювальне дослідження культу Асклепія. У своїй дисертації 2003 р., яка була опублікована як монографія у 2008 р., Б. Віккізер зробила інноваційний внесок у цю проблематику, заповнивши лакуни праці Е. та Л. Едельштейнів (*Curriculum Vitae: Bronwen L. Wickkiser*).

Критика Б. Віккізер методології Л. Едельштейна була зосереджена на надмірній залежності останнього від текстових джерел, що,

на думку Б. Віккізер, призвело до маргіналізації матеріальних свідчень. Її монографія підкреслює важливість залучення археологічних та епіграфічних даних для формулювання більш комплексного погляду на культ Асклепія. Такий методологічний підхід дозволив Б. Віккізер продемонструвати, як асклепіони були пов'язані з громадянською та імперською ідентичністю (Wickkiser 2008).

Б. Віккізер кинула виклик бінарним рамкам «раціональне — ірраціональне» та «публічне — приватне», які, на її думку, обмежували попередні дослідження культу. Дослідниця спростувала ці дихотомії, пов'язавши культ Асклепія з грецькою медициною та громадським життям (Wickkiser 2008).

Також Б. Віккізер переконливо продемонструвала, що впровадження культу Асклепія в Афінах і Римі було зумовлене політичними мотивами, а не лише реакцією на кризу у сфері охорони здоров'я, як вважалося раніше (Karraris 2009, 522).

Замість того щоб сприймати культ Асклепія як стали явище, Б. Віккізер акцентувала увагу на його динамічній еволюції в різних географічних регіонах та історичних епохах. Вона досліджувала, як культ адаптувався до мінливих соціально-політичних умов, зокрема під час його інтеграції до римської державної релігії, де культ виконував важливу роль у врегулюванні класових конфліктів і налагодженні зовнішніх відносин (Marx-Wolf 2010).

Підсумовуючи, Б. Віккізер запропонувала нове, більш глибоке бачення культу Асклепія, основане на поєднанні різних груп джерел. Вона відкинула редуکتивні бінарні підходи та розглянула культ у тісному зв'язку з політичними й соціальними структурами. Такий методологічний підхід подолав обмеження текстоцентричного і християнізованого дослідження Л. Едельштейна, відкривши шлях до глибшого розуміння культу Асклепія як медичного та політичного феномену (Karraris 2009, 523).

Майже одночасно з виходом праць Б. Віккізер були зроблені інші спроби узагальнювального дослідження культу Асклепія — цього разу в роботах американського історика, викладача Вашингтонського університету в Сент-Луїсі Гіла Ренберга (народився 1970 р.).

У дослідженнях Г. Ренберга висвітлено багатогранну роль фігури Асклепія як цілителя й божественного покровителя, з акцентом на адаптивності та значущості цього культу в різних регіонах і в різні періоди античного світу (Renberg 2017).

Г. Ренберг детально досліджував значення ритуалу інкубації, через який люди отримували зцілення у снах у храмах Асклепія. Простеживши історичну неперервність інкубації, дослідник показав, як цей ритуал еволюціонував і трансформувався під впливом культурного обміну, зокрема внаслідок зв'язків західного античного світу з Близьким Сходом та Єгиптом (Renberg 2007).

У своєму дослідженні Г. Ренберг занурюється у процес інтеграції Асклепія в римську релігію, зосереджуючи увагу на дуалістичній природі його культу, який поєднував функції громадського захисту та приватного місця для зцілення. Дослідження храму на острові Тибр у Римі розкриває локальну адаптацію культу, демонструючи, як роль бога змінювалася відповідно до соціальних і політичних потреб. Цей баланс між виконанням громадських обов'язків і задоволенням особистих потреб відображає універсальну здатність культу Асклепія адаптуватися до різних культур і умов античного світу (Renberg 2007).

Загалом праці Г. Ренберга значно поглибили дослідження культу Асклепія, завдяки ґрунтовному аналізу його еволюції, ритуалів і культурного значення.

Після виходу фундаментальної монографії Е. Едельштейн та Л. Едельштейн одним з релевантних аспектів дослідження культу Асклепія в американській науковій спільноті були його відносини з раннім християнством. Зокрема, Дж. Елдрідж підкреслював, що епітет «спаситель» і символіка змії поставили культ Асклепія в пряму ідеологічну опозицію до ранньохристиянських вірувань, сприяючи конфлікту між двома релігійними системами (Eldridge 1979). А Г. Б. Фернґрен (народився 1942 р.) зазначав, що в греко-римському світі Асклепій, як головне божество зцілення, створював серйозний культурний і релігійний виклик для раннього християнства (Ferngren 1992). Г. Фернґрен наголошував, що основний внесок раннього християнства у сферу охорони здоров'я полягав не в чудесних

зціленнях, а у впровадженні філантропічної моделі догляду хворих, глибоко вкорінені в богословських принципах. Такий підхід відрізняв християнство від трансакційних і ритуалізованих методів зцілення, характерних для асклепіонів (Ferngren 1992).

Викладачка кафедри філософії та релігії Університету Джеймса Медісона Френсіс Фленнері у своєму дослідженні аналізувала, як дива Ісуса, які не вимагали дорогих приношень, протиставлялись підношенням, поширеним у храмах Асклепія того часу. Ф. Фленнері підкреслювала, як ранньохристиянські автори використовували образ Ісуса-цілителя для встановлення теологічної переваги над Асклепієм. Ісус зображувався як божественна постать, яка виходила за обмеження греко-римських релігійних традицій (Flannery 2017).

Отже, відкидаючи винятковість і наголошуючи на милосерді, раннє християнство переосмислило зцілення як божественний акт, що підносив Ісуса над Асклепієм у греко-римській традиції. Протистояння між християнством і культом Асклепія стало ключовим у формуванні християнської ідентичності та розширенні її впливу в греко-римському світі (Flannery 2017).

Одним із популярних напрямів дослідження культу Асклепія є аналіз його ролі у відродженні афінського суспільства після епідемії чуми 430–426 рр. до н. е. Зокрема цьому питанню присвятили свої дослідження почесний професор кафедри античності Університету Вірджинії Джон Мікалсон (народився 1943 р.) та професор античних студій Університету Темпл Робін Мітчелл-Бояск (нар. 1961) (Mitchell-Voyask 2008).

Дж. Мікалсон наголошував, що впровадження культу Асклепія в Афінах невдовзі після епідемії слід розглядати як колективну реакцію на глибокі страждання громадян. Заснування храму Асклепія на південному схилі Акрополя надало афініям новий простір для зцілення, підкреслюючи здатність цього бога не лише лікувати фізичні недуги, але й сприяти відновленню соціальної стабільності. Запровадження культу свідчило про зміну релігійних пріоритетів афінян, акцентуючи увагу на особистому благополуччі та оздоровленні громади (Mikalson 1984).

Р. Мітчелл-Бояск підкреслював, що будівництво Асклепіону поблизу театру Діоніса було значущим актом, який поєднав надію на зцілення, громадянську ідентичність і культурне оновлення. Розташування храму акцентувало зв'язок між театральним мистецтвом, культом і процесом відновлення поліса. Асклепій виконував роль сакрального простору, що сприяв фізичному та духовному зціленню, ставши символом надії та стійкості для міста, яке боролось з наслідками масштабної епідемії (Mitchell-Boyask 2008).

Близькість Асклепіону до театру Діоніса, за словами Р. Мітчелла-Бояска, відображала віру афінян у лікувальну силу мистецтва і драматичних вистав. Учений також проводив паралелі між образами хвороби та зцілення у трагедіях того періоду і культом Асклепія, стверджуючи, що вистави були важливі для психологічного відновлення афінян (Holmes 2010, 289).

Обидва дослідники дійшли висновку, що культ Асклепія відіграв ключову роль у переосмисленні афінської спільноти після чуми. Поєднання медицини, релігії та громадянського життя зробило культ важливим елементом відновлення й оновлення Афін. (McIntyre 2009, 442)

Важливими джерелами для дослідження культу Асклепія є праці, присвячені давньогрецькій релігії. Наприклад, Дж. Мікалсон досліджував інтеграцію культу Асклепія в громадське та релігійне життя елліністичних Афін. Він аналізував взаємодію між державними інституціями Афін і релігією, акцентуючи увагу на адаптації й збереженні традиційних культів, зокрема культу Асклепія, в умовах змін політичної влади (Mikalson 1998).

Ключовим аргументом Дж. Мікалсона було те, що елліністичний період не був часом занепаду афінської релігії, як це часто стверджується в історіографії, а радше періодом її трансформації. Культ, подібні до культу Асклепія, зберігали свої важливі соціальні та духовні функції, залучаючи прочан і підтримуючи соціальну згуртованість навіть за умов політичної нестабільності (Pirenne-Delforge 1994, 29).

Інноваційність підходу Дж. Мікалсона полягала в подоланні традиційної дихотомії між «приватною» та «державною» релігією.

Він стверджував, що індивідуальні релігійні обряди були глибоко інтегровані в громадянське життя. Спираючись на дослідження Е. Едельштейн та Л. Едельштейн, які вважали культ Асклепія переважно приватним, Дж. Мікалсон запропонував альтернативний погляд, наголошуючи на його громадянському значенні (Parker 1996, 17).

Дослідження Дж. Мікалсона стало вагомим внеском у розуміння складності релігійного життя елліністичних Афін. Його висновки кинули виклик традиційним уявленням про релігійний занепад у періоди суспільно-політичних криз, запропонувавши концепцію неперервності (Mikalson 1998).

Історик та співробітник Музею Гетті Рой Котанскі (народився 1953 р.) проаналізував культ Асклепія у ширшому контексті грецьких магічних і релігійних обрядів. У своїх дослідженнях він підкреслював поширеність імені Асклепія в написах на амулетах і молитвах, акцентуючи увагу на його ролі як божества-цілителя (Kotansky 1991).

Р. Котанскі також зазначав, що Асклепій фігурує в молитвах про особисте спасіння, пов'язуючи його культ з індивідуальними практиками одужання й життєстійкості. У дослідженні Р. Котанскі розкрито подвійну функційність культу Асклепія: як громадської інституції, так і інструменту для задоволення індивідуальних запитів. Ця здатність поєднувати релігійні ритуали з повсякденним життям робить культ унікальним явищем у грецькій релігійній культурі (Kotansky 1991).

Професорка грецької культури з Університету Лідса Е. Стаффорд (народилася 1961 р.) досліджувала культ Асклепія через призму персоніфікації. Одним із ключових аспектів її аналізу є роль Гігієї, міфічної доньки Асклепія, яка уособлювала здоров'я. Е. Стаффорд підкреслює, що включення Гігієї до культу поряд із самим Асклепієм відображає антропоморфну природу грецької релігії. Ця взаємодія символізувала як фізичне, так і ментальне благополуччя, що робило її центральним складником релігійних ритуалів в асклепіонах (Stafford 2007).

Запровадження культу Асклепія в Афінах наприкінці V ст. до н. е. і розташування його храму поблизу театру Діоніса сприяло, на думку

Е. Стаффорд, подоланню не лише суспільних викликів, але й індивідуальних потреб афінян, зумовлюючи зміцнення громадянської ідентичності (Stafford 2007). Ця інтеграція посилювала значущість культу в суспільній свідомості, забезпечуючи йому сталу позицію в грецькій релігійній думці (Stafford 2007).

Велике значення для дослідження культу Асклепія мають праці, присвячені «Священним промовам» римського оратора Елія Арістіда, одного з найвідданіших прихильників культу Асклепія. Американський історик, завідувач кафедри античності в коледжі Брін-Мар Л. Т. Пірсі (народився 1949 р.) наголошував на винятковій ролі культу Асклепія як в особистому досвіді Арістіда, так і в ширшому контексті греко-римських релігії та медицини. На думку Л. Пірсі, Арістід сприймав Асклепія не лише як цілителя фізичних недуг, а й як духовного наставника, підкреслюючи вплив бога на психологічне та емоційне благополуччя (Pearcy 1998).

Л. Пірсі припускав, що взаємини Арістіда з Асклепієм істотно вплинули на формування його ідентичності, презентуючи оратора як відданого послідовника й особливого адресата божественної ласки. Ця взаємодія підкреслює персоналізований характер культу та його здатність інтегрувати індивідуальний досвід у ширшу релігійну систему (Pearcy 1998).

Дослідження американської історіографії релігійного аспекту культу Асклепія з 1945 р. до сьогодення дозволило виокремити ключові тенденції, методологічні інновації та перспективи подальших наукових розвідок у цій сфері. Після Другої світової війни американські дослідники взяли на себе провідну роль у вивченні культу Асклепія. Посилення їх впливу було зумовлено політичною та економічною кризою в Європі, а також припливом європейських науковців, які сприяли розвитку міждисциплінарних підходів в американській науці. Американські науковці, зокрема Е. Едельштейн та Л. Едельштейн, запровадили методологічний підхід, що поєднував філологію, археологію, історію релігії та медичну антропологію. Їхня двотомна праця, присвячена культу Асклепія, послужила відправною точкою для подальших студій з цього напрямку, тоді як праці пізніших дослідників, таких як Б. Віккізер

та Г. Ренберг, збагатили дослідження культу Асклепія відмовою від бінарного підходу; поєднанням різних видів історичних джерел; контекстуальністю; застосуванням теорії ритуалів; перенесенням дослідження в соціально-політичний вимір; еволюційним підходом; просопографічним аналізом тощо. Таке зміщення фокусу означало відхід від попередніх текстоцентричних підходів у вивченні культу.

Постійною темою в усіх дослідженнях є подвійність ролі Асклепія в античному суспільстві. Ритуал інкубації та вотивні підношення, досліджені в працях Р. Мітчелла-Бояска і Л. Пірсі, ілюструють, як релігія задовольняла не лише духовні, а й фізичні потреби античного суспільства. У працях Г. Фернгрена та Ф. Фланнери висвітлено конкуренцію між Асклепієм та Ісусом. Ця конкуренція формувала релігійні ідентичності та збагачувала уявлення про роль релігій у трансформації суспільств.

Подальші наукові дослідження мають бути зосереджені на таких напрямках, як аналіз методологічних підходів до вивчення культу Асклепія, вивчення внеску окремих учених, а також впливу політичних, економічних і соціокультурних чинників на розвиток відповідної історіографії. Важливим є й осмислення сучасних тенденцій у вивченні цього культу в історичній науці. Розроблення названих напрямів сприятиме не лише систематизації вже наявних досліджень, а й створенню підґрунтя для нових міждисциплінарних та міжнародних проєктів у царині історіографії культу Асклепія. Отже, американська історіографія культу Асклепія забезпечує важливу основу для міждисциплінарних досліджень, що поглиблюють розуміння релігійної, соціальної та медичної ролі цього феномену в античному світі. Відкриті напрями досліджень гарантують збереження його актуальності в сучасній науці.

Список літератури / References

Dyson S. L. *Ancient Marbles to American Shores: Classical Archaeology in the United States*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998. 323 p.

Edelstein E., Edelstein L. *Asclepius: Collection and Interpretation of the Testimonies*. In 2 vol. Baltimore; London: Johns Hopkins Univ. Press, 1998. 782 p.

Eldridge G. T. Asklepios: The Greek God. *Truth Magazine*. 1979. Vol. XXIII. No 6. PP. 104–105.

Ferngren G. B. Early Christianity as a Religion of Healing. *Bulletin of the History of Medicine*. 1992. Vol. 66. No. 1. PP. 1–15.

Ferngren Gary [Professor School of History, Philosophy & Religion]. College of Liberal Arts. CLA Faculty and Staff Directory. URL: <https://liberalarts.oregonstate.edu/directory/gary-fernren> (accessed: 26.02.2025).

Holmes B. Review of Plague and the Athenian Imagination: Drama, History, and the Cult of Asclepius by R. Mitchell-Boyask. *New England Classical Journal*. 2010. Vol. 37. No. 4. PP. 288–290.

Kapparis K. Review of Asklepios, Medicine, and the Politics of Healing in Fifth Century Greece: Between Craft and Cult by B. L. Wickkiser. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*. 2009. Vol. 64. No. 4. PP. 552–554.

Marx-Wolf H. Review of «Wickkiser B. L. Asklepios, Medicine, and the Politics of Healing in Fifth-century Greece: Between Craft and Cult. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008. 178 p.» *Bryn Mawr Classical Review*. 2010. No. 2010.01.44. URL: <https://bmcr.brynmawr.edu/2010/2010.01.44> (accessed: 28.02.2025).

McIntyre M. E. Review of Plague and the Athenian Imagination: Drama, History, and the Cult of Asclepius by R. Mitchell-Boyask. *Past Imperfect*. 2009. Vol. 15. PP. 442–449.

Mikalson Jon [Professor Emeritus of Classics]. University of Virginia. The College and Graduate School of Arts. URL: <https://classics.as.virginia.edu/jon-mikalson> (accessed: 04.03.2025).

Mitchell-Boyask Robin [Professor and Department Chair, College of Liberal Arts Greek and Roman Classics]. Temple University, College of Liberal Arts. URL: <https://liberalarts.temple.edu/academics/faculty/mitchell-boyask-robin> (accessed: 28.02.2025).

Parker R. *Athenian Religion: A History*. Oxford: Clarendon Press, 1996. 370 p.

Pirenne-Delforge V. *L'Aphrodite grecque: Contribution à l'étude de ses cultes et de sa personnalité dans le panthéon archaïque et classique*. Athens; Liège: Centre international d'étude de la religion grecque antique, 1994. 527 p.

Pow S., Stahnisch F. W. Ludwig Edelstein (1902–1965): a German historian of medicine in North American exile and the emergence of the modern Hippocratic Oath. *Journal of Medical Biography*. 2016. Vol. 24. No. 4. PP. 527–537.

Renberg G. L. Prosopographical Problems Associated with the Establishment of Asklepios's Cult at Pergamon. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. 2017. Vol. 201. PP. 155–159.

Renberg Gil Haviv [Affiliation Historical Studies]. Institute for Advanced Study. URL: <https://www.ias.edu/scholars/gil-haviv-renberg> (accessed: 26.02.2025).

Stafford Emma. Professor profile [MA (Cambridge) PhD (London)]. University of Leeds. School of Languages, Cultures and Societies. <https://ahc.leeds.ac.uk/languages/staff/133/professor-emma-stafford> (accessed: 28.02.2025).

Wickkiser B. L. Asklepios, Medicine, and the Politics of Healing in Fifth-Century Greece: Between Craft and Cult. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008. 178 p.

Wickkiser Bronwen L. Professor of Classics: Curriculum Vitae. Wabash College. URL: <https://www.wabash.edu/academics/profiles/classics/wickkiser/> (accessed: 24.02.2025).

Liudmyla Ponomarenko

Candidate of History, Associate Professor

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

1 Shevchenka St., 25006, Kropyvnytskyi, Ukraine

Email: l_ponomarenko12@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1359-303X>

FROM RELIGION TO MEDICINE: THE EVOLUTION OF AMERICAN SCHOLARLY PERSPECTIVES ON THE CULT OF THE ANCIENT GREEK GOD OF HEALING

The paper analyzes the development of the American historiography of the cult of Asclepius from 1945 to the present. It explores the contribution of American scholars to the study of the religious aspect of the cult and their engagement with its multifaceted nature as a social, religious, and medical phenomenon of the ancient world. The paper outlines the evolution of methodological perspectives, including the shift from the text-centered studies by

E. Edelstein and L. Edelstein to interdisciplinary methods introduced by B. Wickiser and G. Renberg. The author considers the innovative approaches to the integration of archaeological, epigraphic, and textual sources that enabled a more comprehensive understanding of the cult. Considerable attention is given to studies of the cult's political and social dimensions, interaction with early Christianity, and the role of ritual in forming individual and collective identity. Analyses of the incubation ritual, votive sacrifices, and the cult's adaptation to socio-cultural change are also examined. Researchers stressed the cult's role in societal recovery after crises, in strengthening social cohesion, restoring civic identity, and ensuring spiritual balance in ancient communities. The paper further discusses research on the cult's interaction with other religions, particularly early Christianity, and analyzes how this competition influenced the shaping of religious identity and cultural heritage. Religious rituals are emphasized as crucial to political stability, social cohesion, and maintaining continuity in the face of evolving societal dynamics and cultural challenges. The study advances our understanding of ancient religion, the significance of the cult of Asclepius, and the global contribution of American historiography. It opens new perspectives for interdisciplinary research on political, socio-cultural, and religious factors influencing the cult's formation, development, and enduring relevance in diverse historical contexts.

Keywords: cult of Asclepius, American scholarship, history of medicine, antiquity, late Roman period, Roman provinces.

Текст надійшов до редакції 02.03.2025.

The text was received by the editors 02.03.2025.

Текст затверджено до друку 04.05.2025.

The text is recommended for printing 04.05.2025.